Interpretace básnického textu

Matyáš Vejvalka, 520610

Úvod

Jako předmět interpretace jsem si zvolil básnický text *„Přejme jim to“* ze sbírky Františka Halase s ponuře znějícím názvem „A co?“, jež byla vydána roku 1957, tedy osm let po autorově smrti. Zvolená báseň je typickým představitelem Halasovy pozdní syrové poezie, svou nezvučností, stručností a makabrózní tematikou se vyhýbá velkolepým apelům, k nimž se autor schyloval zejména v básnických sbírkách vydaných za časů nacistické okupace.
V níže rozčleněných částech tohoto eseje se nyní pokusím vyzdvihnout z textu skryté významy, a to pomocí zavedených rovin subjektu, prostoru a času.

Text básně

František Halas – A co? (1957)

Přejme jim to

Zabláceni řečí
ve všivém štěstí po krk
stáli u hrobu

Byl bílý Šlahoun ze sklepa Čahoun
Snivě civěla
Oči hovniválové

Už na nás nepřijde
už je po strachu

Zaprská čas

Ona Sametku na starém krku
On Kýlní pás

Mrtvý se zavrtí radostí
že se z toho dostal

Ach jo
Rozpadne se
Červi utřou hubu

Interpretace prostřednictvím kategorie subjektu

Ponejprv je nutné podotknout, že autor ještě před samotným zněním básně zapojuje do jejího kontextu modelového čtenáře, a to prostřednictvím názvu *„Přejme jim to“.* Tímto pokynem (či přesněji prosbou) je na čtenáře naléháno, aby s největší pravděpodobností lyrickým subjektům, na něž se budou vztahovat události básní záhy zvěčněné, dopřál toto popsané dění, ačkoliv se může jevit jako skličující, teskné.

V prvních dvou slokách pak autor elementárně vypravěčským stylem (model já čtenář – ony subjekty) představuje dva protagonisty, na něž je titulem básně odkazováno. Úvodní verše *„zabláceni řečí/ve všivém štěstí po krk“* evokují radostnou konverzaci, do níž jsou subjekty u zmíněného hrobu dychtivě zabrány, a to i přes nevybíravá označení *„zabláceni“* a *„všivém“*, která jednak jako motiv prostupují celou básní a jednak slouží jako jakési měřítko účasti postav v popisovaných událostech.

Verš *„Byl bílý Šlahoun ze sklepa Čahoun“* pak dle mého uchopení představuje entitu od lyrických subjektů odlišnou, zespoda se úponkovitě po nich natahující. Svou „čahounskou“ vytáhlostí navozuje obraz kořistnické, bílé, kostnaté síly, která vše obejme a schvátí – je to smrt, ztráta paměti, nemoc? V návaznosti na následující sloku *„Už na nás nepřijde/už je po strachu“* dochází téměř k úlevě, která je čtenáři pro silnější procítění podána přímo do jeho perspektivy. Tato úleva nastává, jelikož nepojmenovaná zkáza víc *„už nepřijde“*, a ukončuje tak čekání plné strachu. Snad i pro toto uvědomění protagonistka v předchozím verši *„Snivě civěla/Oči hovniválové“* – opět je zde použit zdánlivě neestetický prvek, ovšem při bližším zamyšlení dochází k uvědomění, že hovnivál je hmyz zlatavý, třpytivý; oči protagonistky jsou tak lesklé pocitem očekávání, snad i naděje.

Po zaprskání času je nám autorem nastolen jakýsi snímek obrazovky. „*Ona Sametku na starém krku/On Kýlní pás“* čtenáři prozrazuje mnohé – stáří lyrických subjektů v tento moment je nejspíše značné, jelikož je zmíněno explicitně ve *„starém krku“*, avšak i implicitně pomocí spojení *„kýlní pás“*. Oba protagonisté jsou sužováni nezáviděníhodným neduhem, *„jí“* na krku parazituje hmyz, *„jemu“* zdraví trápí kýla. Z těchto motivů lze vytěžit jisté opotřebení či únavu, ba i tíhu samotné existence na ramenou obou protagonistů. S odkazem na pozdější interpretaci časovou je záhodno zmínit, že lyrické subjekty jsou zachyceny co nejpřítomněji, bez sloves, což může evokovat jak náhlost smrti, tak ztuhlost takového druhu bytí.

V neposlední řadě autor představuje nový lyrický subjekt ve sloce *„Mrtvý se zavrtí radostí/že se z toho dostal“*, přičemž tento úryvek zcela určitě odkazuje na téměř škodolibé potěšení mrtvého nad faktem, že strasti života se jej již netýkají. Nejen to, mrtvý dokonce uniká i mukám posmrtným v podobě prožrání červy, když se konečně *„rozpadne“* v prach. Celý tento nelibý výjev působí spásně, unikavě, podobně úlevně, jako předchozí uvědomění protagonistky o brzkém ukončení trápení. Mezi verše mrtvého rovněž autor nenápadně zasadil posteskávací interjekci *„Ach jo“*, jež opět z perspektivy čtenáře či samotného vypravěče dokresluje nemožnost zásahu do tohoto neúprosného procesu.

Interpretace prostřednictvím kategorie prostoru

Oba lyrické subjekty se *„zabláceni řečí“*, tedy v každém případě po vyčerpávající aktivitě, ocitají *„u hrobu“*, jenž představuje téměř jistě archetyp smrti. Nemusí se však jednat o hrob v pravém slova smyslu, slouží zde spíše jako finální, eschatologické destinace, k níž jako by příliš předčasně lyrické subjekty dorazily. Rovina prostoru je zde centrována na onen hrob, ovšem kol protagonistů vzniká souběžně idea hřbitova, neosamělosti v tomto ordálu.

Je vhodné podotknout, že *„bílý Šlahoun“* se po protagonistech natahuje *„ze sklepa“*, tudíž zespoda, ze země samé, do níž vše nakonec schází zpět. Báseň zde nabírá spirálovitého charakteru, kdy smrt či jiná zkáza stahuje lyrické subjekty níž a blíž k sobě. Tímto pohybem se prostor začíná zmenšovat, svazuje se do užšího detailu na *„ji“* a *„jeho“* samé, což je znatelné též z autorova záměru vydělit verše *„Zaprská čas“* nebo *„Ach jo“* jako samostatné sloky, samostatné mimoprostory, jež operují z vlastní plochy čtenáři nepřístupné.

Zásadní změna opět přichází se stěžejním veršem *„Ona Sametku na starém krku/On Kýlní pás“*, kdy se lokalizace v básni dostává do nejtěsnějšího bodu. Autor ochotně poskytuje lyrickým subjektům jejich vlastní osobní prostor, v němž jsou ryze zvěčněni. Celkově se v díle krom zmíněného stahování dolů objevuje velmi málo pohybu, lépe řečeno přesunování. Vše je pomalé, jakoby kalkulované, což ve čtenáři vzbuzuje napjatost a tendenci zkoumat každičký detail.

Přiléhavý prostor náleží v básni též mrtvému, na nějž je převeden důraz ve finální rovině textu. Ten se do existence dere nejpravděpodobněji z rakve, prostoru nenarušitelného a silně bezútěšného, jelikož i on se dokáže pouze *„zavrtět“*. Rozpadnutím se však narušuje tuto ideu finální destinace, jež se jeví stejně zoufalá jako ta na povrchu zemském, v podstatě transcenduje na planinu zemi naprosto cizí, jelikož i *„Červi utřou hubu“*. Všechny tyto prvky opět podtrhují spásné vyznění klimaxu básně.

Interpretace prostřednictvím kategorie času

Z hlediska časového se nejprve čtenář dostává do minulosti velice bezprostřední, jež je mu zprostředkována pomocí *„zabláceni“* a *„stáli“* – jako by právě teď bylo vyvinuto značné úsilí, aby se protagonisté vůbec dostali do bodu tohoto *„stání“*. Přese všechnu snahu se však jedná o stání konečné, definitivní, je totiž stáno *„u hrobu“*, místa (zdánlivě) finální destinace, na nějž je možno hledět dlouze a bez zdání o plynutí času.

Toto koneckonců rozvíjí též verš *„Snivě civěla“*, jenž svou melodickou libozvučností doplňuje atmosféru času velmi pomalého, až zastaveného. Z těchto důvodů je možné dobu stanovenou první rovinou básně označit za čas retardující, eschatologický, za takový čas, v němž se subjekt ocitá těsně před samým vyvrcholením, punktem existence. Představu končení pak naopak velmi markantně narušuje verš *„Byl bílý Šlahoun ze sklepa Čahoun“*, v němž užité *„byl“* evokuje nezpochybnitelnou věčnost, bytí odpradávna, což úzce souvisí i s nadpozemskou (podpozemskou) náturou této pro člověka nepochopitelné entity (smrti, zániku, kdo ví).

Naprostý časový obrat nastává v chlácholivém verši *„Už na nás nepřijde/už je po strachu“*, neboť je s vehementní jistotou přímočaře konstatováno, že doba hoře a strachu je již naplněna, že nyní už není pošetilé očekávat úlevu a odevzdání. Skutečně zajímavý ojedinělý prvek je zde vyjádřen slovy *„Zaprská čas“*. Času samotnému je dána vlastnost, navíc značně lidská, reprezentující jakousi těkavost, hravou neposednost. Krom antropomorfizace času zde dochází snad k nejsilnějšímu a velice přímému zpřítomnění, které lze v básni vypozorovat.

Umocnění tohoto faktoru je podtrženo i v avizované sloce *„Ona Sametku na starém krku/On Kýlní pás“*, jež doopravdy působí jako fotografie, zachycení momentu bez sloves a dějů. Touto neměnnou ztuhlostí může autor naznačovat prostou smrt, avšak velmi dobře může jít též o jakési poslední zaznamenání nádechu života v lyrických subjektech, nádechu, jenž není již pohybován dále slovesy, jen jednoduše *je*. Čas v těchto pasážích lze nazvat z rukou vypadlým, odevzdaným, nejpřítomnějším.

Poslední přelom nachází čtenář ve verších mrtvého, jenž již neexistuje v přítomnosti, ale je o něm s jistotou vyprávěno v jakémsi předbudoucnu. *„Zavrtí se“* a *„Rozpadne se“* jsou stavy doposud nenastalé, avšak jejich znění napovídá, že není proč pochybovat o takovém sledu událostí. Ve verších *„že se z toho dostal“* a *„Červi utřou hubu“* autor opět vytváří jakýsi opar úlevy a úniku, byť matný a nedohledný. Je tedy záhodno usuzovat, že již mnohokrát zmíněný koncept vymanění se z cyklu trápení lidského i posmrtného se vztahuje i na rovinu tohoto času metafyzického, který je na konci všeho překračován a taktéž svým způsobem *„utírá hubu“*.

Závěr

„Přejme ji to“ prozrazuje svůj účel skutečně již v názvu – hledejme spásu, nejen v tomto textu, ale tváří v tvář neúprosnému šrotování ozubených kol existence a smrti. Lyrické subjekty jsou v básni prezentovány jako čekatelé, ba až trpitelé, jež prochází uvědoměním více či méně opodstatněným, že jejich pouť je v každém případě u konce. To však není autorem vyjeveno jako nějaký strašlivý rozsudek, spíše ve velmi pomalých a precizních gestech svými verši argumentuje, že vysvobození, ač neforemné a mnohdy nepochopitelné, si k nám svou cestu dřív nebo později najde, ať už prachsprostou smrtí, či *„rozpadnutím se“* v něco víc. A nám nezbývá než vyjádřit chmury nad neprolomitelností této systematiky, k čemuž nám může posloužit autorovo trefné *„Ach jo“*.

- prosím znovu

- příliš manýristické a chaotické na to, aby se tomu textu dalo nějak rozumět

- spíše exhibice než interpretace

- udělejte si torchu pořádek v terminiologii, hlavně v tom, kdo to je lyrický subjekt

- zkuste se více soustředit na Hlasův text než na svou výřečnost – prospěje to obojímu